

Hassân b. Sâbit'in Şiirinde Talebî İnşâ

The Demand of Construction in the Poetry of Hassân b. Sâbit

Mustafa KESKİN

Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belâğati,
Gaziantep/Türkiye

Assoc. Dr., Gaziantep University, Theology Faculty, Basic Islamic Sciences, Arabic And Arabic Literature, Gaziantep/Turkey

mustafakeskinhoca@hotmail.com / orcid.org/ 0000-0002-8508-3479

DOI: 10.47425/marifetname.vi.1004861

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 05 Ekim /November 2021

Kabul Tarihi | Accepted: 24 Nisan /April 2022

Yayın Tarihi | Published: 30 Haziran /June 2022

Atıf | Cite as

Keskin, Mustafa. "Hassân b. Sâbit'in Şiirinde Talebî İnşâ [The Demand of Construction in the Poetry of Hassân b. Sâbit]". Marifetname. 9/1 (Haziran/2022), s. 55-82.

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin aracılığıyla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article, has been scanned by Turnitin and no plagiarism has been detected.

Copyright ©

Published by Siirt University Faculty of Divinity. Siirt/Turkey.

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marifetname>

mail: sifdergisi@gmail.com

Hassân b. Sâbit'in Şiirinde Talebi İnşâ

Öz: Bu çalışmada, Hassân b. Sâbit'in divanında yer alan talebi inşâ kısımlarının tespit edilmesi ve edebi güzelliklerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Hassân b. Sâbit'in hayatına ve divanına dair genel bilgiler verilmiş ve Arap belagatinde genel olarak inşâ üslubu ve talebi inşânın önemine değinilmiş söz konusu mevzu hakkında açıklayıcı ve genel malumatlar verilmiştir. Çalışmanın temel konusu, şairin divanında yer alan, talebi inşâ kısımları, emir, nehiy, istifham, temenni ve nida, ifade eden cümleler araştırılmıştır. Bu çerçevede tespit edilen talebi inşâ cümlelerinin asıl mananın dışında kullanıldıkları mecazi anlamlar belirlenmeye gayret edilmiştir. Tespit edilen bu talebi inşâ kısımlarının her birinin farklı kullanımlarına birer örnek verilmiş ve örnekler üzerinde söz konusu talebi inşânın belagat yönü izah edilmeye çalışılmıştır. Bununla beraber talebi inşânın geçtiği söz konusu terkip ve ifadelerin nazım ve üslup güzelliğine dikkat çekilerek her bir örnekte kastedilen belagat manası izah edilmeye gayret edilmiştir. Bu çerçevede divandaki şiirlerin Arap edebiyatı alanında ifade ettiği edebi zenginlik ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Hassân b. Sâbit, Şiir, Talebi İnşâ, Emir, Nehiy, İstifham.

The Demand of Construction in the Poetry of Hassân b. Sâbit

Abstract: In this study, it is aimed to determine the parts of talebi inşâ (demand of construction) in the divan of Hassân b. Sâbit and to reveal their literary beauties. In this context, general information about the life and divan of Hassân b. Sâbit was given and general information about the style and demand of construction in Arabic rhetoric was shared. The sentences in the poet's divan, which is the main subject of the study, expressing the parts of demand of construction, the order, the prohibition, rhetorical question, the wish and the interjection, have been researched. In this context, it has been tried to determine the metaphorical meanings of the determined demand of construction sentences that are used apart from the original meaning. An example is given for the different uses of each of the determined demand of construction parts, and the rhetoric aspect of the demand of construction in question is explained on the examples. In addition, by drawing attention to the verse and stylistic beauty of the aforementioned compositions and expressions, the poet's skill and competence in Arabic literature has been tried to be revealed.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Hassân b. Sâbit, Poem, Demand of Construction, Order, Prohibition, Rhetorical Question.

Giriş

“Peygamber Şairi” unvanıyla anılan Hassân b. Sâbit’in tam adı, Ebü’l- Velid (Ebû Abdirrahmân) Hassân b. Sâbit b. el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî’dir. Muhadramun şairlerden olan Hassân b. Sâbit, kendisinden gelen bir rivayete göre (m. 562-563) yılında Yesrib’te doğmuştur.¹ Kaynaklarda, Hassân b. Sâbit’in (ö. 60/680 [?]) yılında vefat ettiği nakledilmiştir.² Şevki Dayf (ö. 1426/2005): Hassân b. Sâbit’in uzun yaşayanlardan olduğunu naklederek onun hayatının altmış yılını Cahiliye döneminde altmış yılını da İslami dönemde geçirdiğini dile getirmiştir.³

Hassân, şiirleriyle İslam’ı ve Peygamber’i(a.s.) müşriklere karşı savunmuştur. Yanı sıra dile getirdiği şiirlerle müşriklerle olan psikolojik savaşta ön safta yer almış ve şiirleriyle onları hiciv ederek demoralize etmeye gayret etmiştir. Hassân b. Sâbit’in şiirdeki yerine dair Arap dil bilimcisi Ebü’l Abbâs el-Müberred (ö. 286/900); “Hassân b. Sâbit, şiirde kök salmış bir aileye mensup olup atalarından şiir sanatını tevarüs etmiştir.”⁴ ifadesini kullanmıştır.

Ragıb el-İsfahânî(ö. 356/967) ise Hassân b. Sâbit’in, Cahiliye döneminde geçirmiş olduğu bir rahatsızlıktan dolayı ellerini kullanmadığını bu nedenle Peygamber ile birlikte savaşa katılmadığını nakletmiştir.⁵ Muhammed Tahir Derviş de Hassân’ın savaşa katılmaması konusunda şunları dile getirmiştir:

¹ Ahmad b. Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalanî, *el-İsâbe fi temyiz es-Sahabe*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, 1. Basım (Beyrut: Dâru’l-Cebel, 1412/1992), 1/92; Ebü’l-Ferec Ali b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşi el-İsfahânî, *el-Egâni*, thk. Samir Câbir, 2. Basım (Beyrut: Dâru’l-Fikir,4/141; Ebü Ömer Cemâlüddin Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İsti’âb fi ma’rifeti’l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, 1. Basım (Beyrut: Dâru’l-Cebel,1412/1992), 1/341; Ebü’l-Hasen İbnü’l-Esîr İzzüddin Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Üsdü’l-gâbe fi ma’rifeti’s-Sahâbe*, thk. Halil Meymun Şeyha, 1. Basım (Beyrut: Dâru’l Marife, 1418/1997), 2/7; Ebü’l-Kâsim Ali b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkı eş-Şâfi, *Tarihu Dımaşk*, thk. Ömer b. Garame el-Amûri, (Beyrut: Dâru’l-Fikir, 1415/1995), 12/378; Hüseyin Elmalı, TDV İslâm Ansiklopedisi, Yayımcı: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1997, Erişim Tarihi: 21.06.2021.

² Ebü Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüb el-Himyeri el-Basri, *es-Siretü’n-nebeviyye*, thk. Ali el-Kutb,(Beyrut: el-Mektebetu’l-Asriyye,t.s.)120; Şevki Dayf, *Tarihü’l-Edebi’l-Arabi, el-Asru’l-İslami*, 7. Basım (Mısır: Dâru’l-Maârif, t.s.), 77; Hüseyin Elmalı, TDV İslâm Ansiklopedisi.

³ Şevki Dayf, *Tarihü’l-Edebi’l-Arabi, el-Asrü’l-İslami*, 77.

⁴ Ebü’l Abbas Muhammed b. Yezid el-Muberred, *el-Kâmil*, thk. Muhammed Ebü’l Fadl İbrahim, 1. Basım (Beyrut: el-Mektebetu’l-Asriyye,1418/1997), 1/200.

⁵ İsfahânî, *el-Egâni*, 11/171.

Hassân b. Sâbit, köklü kabile bağlarından dolayı kendisiyle ve Kabilesi Hazrec ile iftihar etmeyi severdi. Ancak rahatsızlığı nedeniyle savaşa katılmaması ve savaş meydanlarında isminin anılmaması içinin burkulmasına neden olmuştur. Hassân bu alandaki eksliğini telafi etmek için daha fazla şiire sarılmıştır.⁶

Sonuç olarak Medine'nin köklü kabilelerinden Hazrec'e mensup bu sahâbi, sahip olduğu edebi birikimini İslam ve onun Peygamber'ini savunmaya harcamış ve Müslüman olduktan sonraki yıllarını bu uğurda feda etmiştir. Böylece kendisine "Peygamber Şairi" lakabının verilmesi gibi büyük bir şerefe nail olmuştur.

1. Hassân b. Sâbit'in Divanına Genel Bir Bakış

Hassân b. Sâbit'in şiirleri, Ebu'l Hasan Ali b. el-Mugîra (ö. 232/847) ve Muhammed b. Habîb (ö. 245/860) isimli raviler tarafından rivayet edilmiştir. Bu şiirler ilk kez 1281/1865 yılında Hindistan'ın Bombay şehrinde neşredilmiştir. Daha sonra 1295/1878 Lahor'da ve 1321/1904 Kahire'de basılmıştır. Sonraki yıllarda da Divan, tahkik ve şerh edilerek farklı baskıları yayımlanmıştır.⁷ Bu çalışmada, Ali Muhanna Abduhu tarafından şerh ve takdim edilen baskı esas alınmıştır. 1994 yılında Beyrut'ta Dârü'l- Kütübî'l-İlmiyye tarafından ikinci baskısı neşredilmiştir. Divan iki yüz altmış sayfadan oluşmaktadır. Hassân b. Sâbit, şiirleriyle müşriklere karşı İslam'ı savunmuş, Peygamber (a.s.) ve bazı sahabileri de övmüştür. Bununla birlikte kendisini ve kabilesini de överek birçok insani değerlere sahip olduklarını ifade etmiştir. Cahiliye döneminde olduğu anlaşılan bazı şiirlerinde ise içkiyi övdüğü, kendisi ve kabilesiyle aşırı denebilecek derecede iftihar ettiği görülmektedir.⁸

2. Arap Belagatinde İnşâ

İnşâ sözcüğü, lügatte, "icat ve ihdas etmek, yoktan var etmek" manasına gelir.⁹ Arap belagatinde inşâ ıstılahı, kelamın haber ve inşâ kısımlarından

⁶ Muhammed Tahir Derviş, *Divan Hassân b. Sâbit*, 1. Basım (Kahire: Dârü'l-Maarif, 1998), 233.

⁷ Ali Muhanna Abduh, *Divan Hassân b. Sâbit*, Mukaddime, (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1414/1994), 6.

⁸ Hassân, *Divan*, 18-19.

⁹ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî İbn Manzûr,

biri olarak ifade edilmiş ve şöyle tanımlanmıştır. “*Yalana ve doğruya ihtimali olmayan*” veya *yargı içermeyen söz*” olarak tanımlanmıştır.¹⁰ Mesela أَكْرَمُ صَدِيقِكَ “*Arkadaşına ikramda bulan*” cümlesinin ifade ettiği anlamın, doğru veya yalan olma ihtimali yoktur. Zira sahada vuku bulan bir olaydan söz edilmemiş bu nedenle yargı içermemektedir. Arap belagatinin alt disiplinlerinden meani ilminin temel konularından biri olan talebi inşâ (istek bildiren) ve talebî olmayan inşâ (istek bildirmeyen) olmak üzere iki kısma ayrılır.¹¹

2. 1. Talebî Olmayan İnşâ

Kendisiyle bir talepte (istekte) bulunulmayan sözdür. Övme, yerme taaccup gibi birçok sigaları (kipleri) olan bu kısmı, birçok belagat âlimi haber konuları arasında saymıştır.¹² Bu nedenle bu çalışmada Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde bulunan bu kısma değinilmemiştir.

2. 2. Talebî İnşâ

Kendisiyle bir talepte (istekte) bulunulan sözdür. Kişi, bu sözü dile getirirken o anda talep ettiği şeyin mevcut olmadığını düşünmekte ve talebinin yerine getirilmesini sağlamak için bu sözü dile getirmektedir.¹³ Arap belagatinde önemli bir yere sahip olan *talebî inşâ*, emir, nehiy, nida, temenni istifham ve terecci başlıkları altında işlenmiştir. Bu başlıkların her birinin ifade ettiği asıl bir anlamı olmakla beraber, belagat ilminde siyak ve sibak

Lisânü'l-Arab, (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 1/170.

¹⁰ Ebü'l-Meâli Celâlüddin el-Hatib Muhammed b. Abdirrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvîni, *el-İzâh fî Ulûmi'l-Belâğa*, 1. Basım (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye,1424/2003), 24; Sa'düddin Mes'ûd b. Fahriddin Ömer b. Burhâniddin Abdillâh et-Teftâzânî, *el-Mutavval*, thk. Abdülhamid Hindâvî, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3. Basım 1434/2013), 406; Sa'düddin Mes'ûd b. Fahriddin Ömer b. Burhâniddin Abdillâh et-Teftâzânî, *Muhtasarü'l-Me'âni*, (İstanbul: Üçler Matbaası,1977), 31-32. es-Seyyid Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa fî'l-Me'âni ve'l Beyân ve'l-Bedi'*, (Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.), 69.

¹¹ Kazvîni, *el-İzâh*, 108. Abdürrahman Hasan Habenneke *el-Meydâni*, *el-Belagatu'l-Arabiyye*, 1. Basım (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1416/1996),1/166; Muhammed Ahmed Kasım ve Muhyeddin Dib, *Ulûmu'l-Belâğa*, 1.Basım (Lübnan: el-Muessesetu'l-Hadise li'l Kitap, 2003), 282.

¹² Haşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 69-70; Habenneke, *el-Belagatu'l-Arabiyye*,1/168; Ali Bulut, *el-Belagatu'l-Muyessera*, 6. Basım (İstanbul: ifav yayınları,2016), 54.

¹³ Kazvîni, *el-İzâh*, 108; Haşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa*, 76-77.

başta olmak üzere bir takım nedenlerle bazen bu kalıplar asıl anlamlarından çıkararak başka anlamları da ifade etmektedir.

2.2.1. Emir

Sülasi mücerredin *أَمْرٌ-يَأْمُرُ* babından mastar olan *أَمْرٌ* çoğulu *أُمُورٌ* olup lügatte hal, durum ve olay gibi anlamlara gelmektedir.¹⁴ Belagat ıstılahında ise makam bakımından muhatabından üstün olan mütekellimin, muhatabından ilzam ve isti'la (üstünlük) yoluyla bir işin yapılmasını istemesidir.¹⁵ Arap belagatinin ıstılahında emir kalıbı, söz konusu bu asıl manasında kullanılmakla beraber bazen belagata dair bir takım mülahazalardan dolayı asıl manasının dışında da gelmektedir.¹⁶ Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde geçen emir kalıbının ifade ettiği başlıca manalar şunlardır:

2.2.1.1. Asıl Manasında Kullanılması

Hassân b. Sâbit'in divanında emir kalıbı daha çok mecazi manada kullanılmakla beraber az da olsa asıl anlamında da kullanılmıştır.

وقال الله قد أرسلتُ عبداً
يقول الحقُّ إن نفعَ البلاءِ
شهدتُ به فقوموا صدقوه
فقلتم لا نقوم ولا نشاء

*Allah, (c.c.) buyrdu ki, imtihan vesilesi olarak hakkı dile getiren bir Peygamber gönderdim. Ben onun risaletine şahitlik ettim. Siz de Onu tasdik ediniz. Siz hayır biz onunla değiliz ve onu istemiyoruz dediniz.*¹⁷

Hassân b. Sâbit, bu şiirinde Mekke'nin fethinden önce müşriklere hitaben şöyle demektedir: Allah'ın (c.c.) Hz. Peygamber'in (a.s.) risaletine şahitlik ettiğini ve size de iman etmenizi emrettiğini ifade etmiştir. Beyitte

¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4/27; Muhammed Ali et-Tahanevî, *Keşşâfu Istılahatî'l-Funûni, ve'l-Ulûm*, thk. Ali Darûc, 1. Basım (Lübnan: Mektebetu Lübnan, 1996),1/263.

¹⁵ Ebü'l-Meâli Celâlüddin el-Hatîb Muhammed b. Abdîrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvîni, *el-İzâb*, (Beyrut: Daru'l-Kitab el-Lübnanî,1405/1995), 1/24I-243; Teftâzânî, *el-Mutavval*, 424; Fadl Hüseyin Abbas, *el-Belaga, Funûnuha ve Efnânuha, İlmu'l-Meani*, 4. Basım (Ürdün: Daru'l-Furkan, 1417/1997),149; Bedevi Tabâne, *Mu'cemü'l-belaga, el-Arabîyye*, 3. Basım (Riyad: Dâru'r-Rifâ'i, 1988) 47; Ahmed Matlûb, *Esâlib Belagîyye*, 1. Basım(Kuweyt: Vekâletu'l-Matbuat,1980), 110.

¹⁶ Kazvîni, *el-İzâb*, 1/24I-243; Teftâzânî, *el-Mutavval*, 425; Haşîmi, *Cevâbiru'l-Belâga*, s. 71-72; Hüseyin Abbas, *el-Belaga, Funûnuha ve Efnânuha, İlmu'l-Meani*, 150-151; Kasım ve Dib, *Ulûmu'l-Belaga*, 283-285; Matlûb, *Esâlib Belagîyye*,111.

¹⁷ *Divânu Hassân*, 20.

geçen فقوموا صدقوه (*haydi-gafletten uyanın- onu tasdik edin.*) manasındaki bu iki emir kalıbı asıl manasında kullanılmıştır. Hassân b. Sâbit'in divanı incelendiğinde emir kalıbının asıl anlamında kullanıldığı gibi mecazi anlamda da kullanıldığı görülmektedir.¹⁸ Bu da İslam'ın ilk dönem şairlerinden olan Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde talebi inşâ kısımlarından emir kipini mecazi manada kullanarak şiirlerini belagat yüklü bir muhteva ile dile getirmesinin bir sonucu olduğu düşünülmektedir.

2. 2. 1. 2. Asıl Manasının Dışına Çıkması

Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde emir kipi birtakım belagat mülâhazalarından dolayı asıl manasından çıkarak mecazi anlamda da kullanılmıştır. Bu mecazi anlamları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Dua

Dua, lügatte “seslenmek, yakarmak ve yardım dilemek” gibi manalara gelmektedir.¹⁹ Belagat ıstılahında ise dua; derece bakımından düşük olanın kendinden daha yüksek derecede bulunan birinden, yaşça küçük olanın daha büyük olandan, zayıfın güçlüden, kulun Rabbinden bir şey talep etmesidir.²⁰ Hassân b. Sâbit'in divanı incelendiğinde emir kipinin sadece iki yerde dua anlamında kullanıldığı görülmektedir:

يا رَبِّ فَاجْمَعْنَا مَعًا وَنَبِينَا فِي جَنَّةٍ تَنْفِي عُيُونَ الْحَسَدِ
فِي جَنَّةِ الْفِرْدَوْسِ فَارْتَبِعْنَا لَنَا يَا ذَا الْجَلَالِ وَذَا الْعُلَا وَالسُّؤْدِ

*Bizi kıskananların nazarlarından muhafaza edecek bir cennette,
Peygamberimizle bir araya getir ey Rabbimiz.*

*Ey azamet ve hâkimiyet sahibi olan (Rabbim), Firdevs Cennetinde (bu buluşmayı) bize nasip eyle.*²¹ Görüldüğü gibi bu şiirde geçen iki emir kipi, dua anlamını ifade etmektedir.

¹⁸ Başka yerler için bk. *Divânu Hassân*, 37, 38, 44, 70, 92, 102, 113, 120, 133, 129, 227, 237(2), 238.

¹⁹ Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmi el-Hüseynî ez-Zebidî, *Tacu'l-Urûs, min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Abdussabbûr Şâhin, 1. Basım (Kuveyt: et-Turâsî'l-Arabi, 1422/2001), 38/51.

²⁰ Tabâne, *Mu'cemül-belaga, el-Arabiyye*, 222; Matlûb, *Esâlib Belagiyye*, 111.

²¹ *Divânu Hassân*, 65-66.

2. İstekte Bulunma ve Rica (İltimas)

İltimas, yaş, mevki ve sosyal hayattaki benzeri konularda denk olanların zorunluluk gayesi olmadan birbirlerinden emir kipi ile bir şeyin yapılmasını istemeleridir. Bu durumda emir kipi, asıl manasında bulunan “*üstün asttan bir şeyi talep etme*” mefhumundan ve emir kipinin dua anlamındaki kullanımında var olan “*yalvarma yakarma*” manasından soyutlanarak ikisinin arasında bir manada kullanılmış olmaktadır.²² Hassân b. Sâbit’in buna örnek şu şiirini vermek mümkündür:

أَنْصَبِرَ مَا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ   صَرْمٌ وَمَا أَخَذْتُ مِنْ هَجْرٍ
جُودِي فَإِنَّ الْجُودَ مَكْرَمَةٌ   وَأَجْرِي الْحَسَامَ يَبْعُضُ مَا يَفْرِي

*Nedir aramızdaki bu ayrılık ve hicran ey Nazire! Sen o güzel sözlerinle Hüsam'a (Hassân'ın lakabıdır) ihsan eyle ve lütfundan cömertlikler bana ihsan eyle.*²³

Şair, bu şiirde altı çizili iki emir kipini sevdiği kadına hitaben iltimas manasında kullanmıştır. Zira her iki emir kipinin ifade ettiği anlam, emir sigasının asıl manasında bulunan zorlayıcı anlam ile dua manasını ifade ettiğinde var olan yakarma manasından soyutlanmış ve mefhumunda ilzam ve yakarma olmayan iltimas anlamını ifade etmiştir.

3. İrşad ve Yol Gösterme

Arap belagatinde irşad, yaş, ilim ve sosyal statü bakımında üstün olan birinin zorlayıcı bir gaye güdülmeden emir kipi ile bir şeyin yapılmasına yönelik ifade biçimidir. Bir babanın evladına olan nasihati bu kabildendir.²⁴ Hassân b. Sâbit’in şiirlerinde geçen emir kipleri daha çok bu anlamdadır. Hassân'ın özellikle İslami döneme ait dile getirdiği şiirleri didaktik bir yapıya sahip olmasından dolayı şiirlerindeki emir ve nehiy kipleri ekseriyetle yönlendirme ve yol gösterme anlamındadır. Hassân b. Sâbit'in divanında emir kipinin irşad ve yol gösterme manasını ifade eden şiirlerinden biri şudur:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَبْدُوا ذَاتَ أَنْفُسِكُمْ   لَا يَسْتَوِي الصِّدْقُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْكَذِبُ

²² Tabâne, *Mu'cemül-belaga, el-Arabiyye*, 621; Matlûb, *Esâlib Belagiyye*, 111.

²³ *Divânu Hassân*, 106. Diğerler yerler için Bk. 107-236.

²⁴ Matlûb, *Esâlib Belagiyye*, 111; Muhammed Yılmaz, *İmam Şâfiî'nin Şiirinde İnşâî Cümleler-İlmül-Meânî Açısından Tablîli*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2020. s.49.

*Ey insanlar! Kalplerinizde ne varsa onu açıkça söyleyiniz. Allah katında doğruluk ile yalan bir değildir.*²⁵

Şair bu şiirinde ifade ettiği emir kipi ile insanlara nasihat ederek yol göstermiş, kalplerinde ve zihinlerinde ne varsa nifak ve riyakârlık yapmadan ortaya koymalarını öğütlemiştir. Şairin, bu nasihati her ne kadar emir kipi ile ifade edilmiş ise de bağlamdan da anlaşıldığı gibi o, insanların doğru konuşmalarını ve düşündüklerini dürüstçe ortaya koymalarını öğütlemiştir. Bunu da şiirin ikinci mısrasında ifade ettiği ve Allah'ın her şeyi bildiğini, O'nun katında doğru ile yalanın eşit olmadığını ifade ederek ortaya koymuştur.

Hassân b. Sâbit'in divanı incelendiğinde şairin emir ve nehiy kiplerini en çok irşad manasında kullandığı görülmektedir. Bu durum özellikle şairin İslami dönem şiirlerinin didaktik karaktere sahip olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

4. Tesviye

Emir kipinin tesviye anlamında kullanılması, birbirine zıt durumların muhatap için eşit durumda olduğunu ifade etmektedir.²⁶ Hassâ b. Sâbit, emir kipini tesviye manasında zikrederek şunları ifade etmiştir:

فَأَبِكْ مَا شِئْتَ عَلَى مَنْ قَضَى كُلُّ وَصَلٍ مُتَّقِصٍ ذَاهِبٌ

*Geçmişte kalanlara (yaşadığı yerler) istersen ağla (ey nefsim)(ağlasan da ağlamasan da aynıdır.) her bir buluşmanın bir sonu vardır.*²⁷

Şair, bir önceki mısra da daha önce yaşadığı yerlerden söz etmiş ve o diyarlarda geçen anılarını kastederek “dilersen ey nefsim o mekânlara ağla” demiştir. Böylece bu mısra da söz konusu diyarlarda geçirmiş olduğu hatıralarının geçmişte kaldığını ve bunlara ağlayıp ağlamamasının bir fayda sağlamayacağını ve geçmişi geri getirmeyeceğini ifade ederek emir

²⁵ *Divânu Hassân*, 27. Diğer yerler için bk. 15 (2), 18, 22(2), 24 (2), 27, 28, 63 (2), 69, 95 (29), 110 (3), 120 (2), 124 (2), 153, 157 (2), 158 (4), 179, 194, 205, 206, 225, 240 (3), 243, 245.

²⁶ İsa Ali el-Akûb, *el-Mufasssal fî Ulûmi'l-Belâga el-Arabiyye*, (Halep: Menşûrat Camiatu Halep, 1421/2000)254.

²⁷ *Divânu Hassân*, 33. Başka yerler için bk. 39-243.

kipini iki durumdan birini (ağlama veya ağlamama) seçmeyi ifade etmektedir.

5. İbaha (Mubahlık)

Emir kipinin asıl manasından çıkararak kullanıldığı anlamlardan biri de “*ibaha*” manasıdır. Arap belagatinde *ibaha*, mütekellimin muhatabını bir işi yapıp yapmamakta serbest bırakması anlamına gelmektedir. Emir kipinin bu manayı ifade edebilmesi için söz konusu siganın, hakiki anlamda olmadığına dair bir karinenin olması gerekmektedir.²⁸

İbaha ve seçim yapma “*tahyir/temyiz*” yapma arasındaki fark ise *ibaha*’da emrin yöneldiği iki ve daha fazla olgunun muhatap için bir arada yapılması mümkün iken *seçim yapmada* “*tahyir/temyiz*” ise söz konusu olgulardan ancak birinin seçilmesi mümkündür.²⁹ Hassân b. Sâbit bu konuda şöyle demiştir:

سَائِلُ أَبَا كَرِبٍ وَسَائِلٌ تُتَعَا عَنَّا وَأَهْلَ الْعَتْرِ وَالْأَرْزَامِ

*Bizi ve putlara adak adayıp kumar oynayanları (Mekke müşrikleri) Ebu Kerib ve Tubba’adan (İkisi de Yemen meliklerindedir.) sorabilirsin.*³⁰

Şair bu beyitten önce, kabilesinin Müslüman olmasıyla elde ettikleri izzeti ve İslam’a yaptıkları hizmetleri dile getirmiş, bunun asıl olduklarının işareti olarak ifade etmiştir. Bu beyitte ise Yemen kökenli olan Benu Nacar kabilesini *Ebu Kerib ve Tubba’a’ adındaki* Yemen meliklerinden sorabileceğini ifade etmiştir. Böylece buradaki emir kipi asıl manasından çıkararak *ibaha* manasını ifade etmiştir.

6. Aciz Bırakmak

Muhatabın acizliğini ortaya kaymayı hedefleyerek onun yapamayacağı bir şeyi yerine getirmeyi emretmektir.³¹ Hassân b. Sâbit’in divanında emir kipinin asıl manasından çıkararak ta’ciz manasında kullanıldığı yerlerden biri için şu örneği vermek mümkündür:

أَرْوَنِي سُعُودًا كَالسُّعُودِ الَّتِي سَمَّتْ بِمَكَّةَ مِنْ أَوْلَادِ عَمْرٍو بْنِ عَامِرٍ

²⁸ Teftâzânî, *Muhtasarü'l-Me’âni*, 213.

²⁹ Tabâne, *Mu’cemül-belaga, el-Arabiyye*, 94-95; Matlûb, *Esâlib Belagiyye*, 112-113.

³⁰ *Divânu Hassân*, 230.

³¹ Tabâne, *Mu’cemül-belaga, el-Arabiyye*, 405-406; Matlûb, *Esâlib Belagiyye*, 113.

Amr b. Amr'ın ³² neslinden olan ve Mekke'de yüce bir makama erişen Seud
*ler(isimleri Sa'd olanlar)*³³ gibi bana gösterin (gösteremezsin).³⁴

Hassân b. Sâbit, bu şiirinde Mekke'de Peygamber (a.s.) ile buluşarak Ona beyat eden bu Sahabiler gibi şahsiyetlerin zor bulunacağına işaret ederek, emir kipini ta'ciz (acze götürme) manasında zikretmiştir. Şair, Mekke'de Peygamber ile beyat ederek İslam'a giren ve İslam'a her türlü fedakârlığı yaparak takdirle anılan yedi Sa'd (isimleri Sa'd olan) benzerlerinin bulunamayacağını kastederek emir kipini acze götürmek manasında kullanmıştır. Emir kipinin bulunduğu bu mısranın siyak ve sibakı, söz konusu kipin bu manada olduğunu ortaya koymaktadır.

7. Tehdit

Mütekellimin, muhatabının emir kipinin ifade ettiği eylemi yapması halinde sonucuna katlanacağını bildirmesidir. Hassân b. Sâbit'in divanında emir kipi söz konusu manada birçok yerde dile getirmiştir.

فَإِمَّا تُعْرِضُوا عَلَيْنَا اَعْتَمَرْنَا   وَكَانَ الْفَتْحُ وَانْكَشَفَ الْغَطَاءُ
وَالَا فَاصْبِرُوا لِحِجَابِ يَوْمٍ   يُعِزُّ اللَّهُ فِيهِ مَنْ يَشَاءُ

*Ya yolumuzdan çekilip umre yapmamıza fırsat veririsiniz. Bu durumda (gayıp) perdesi ortadan kalkar ve fetih gerçekleşmiş olur. Ya da Allah'ın dilediğini aziz kıldığı savaş gününü bekleyiniz.*³⁵

Şair bu şiirde, Mekke müşriklerine hitaben; “eğer bizi umre yaptıktan alıkoyarsanız o halde savaş meydanında başınız gelecek olan olaylara katlanmanız gerekir.” diyerek emir kipini tehdit manasında ifade etmiştir.

8. İbret Almak

Arap belagatı ıstılahında “i'tibar”, kelamın ifade ettiği zahir mananın dışında batını mefhumuna delalet etmektedir. Bu mefhumda da ancak akıl

³² Medine'deki Evs ve Hazrec kabilelerinin atasıdır.

³³ Medineli Ensarlar'dan olup Peygamber'e yardım eden yedi sahabedirler.İsimleri şöyledir: Evs kabilesinden Sa'd b. Muaz, Sa'd b. Zeyd, Sa'd b. Hayseme, ve Sa'd b. Ubeyde, Hazrecilerden ise, Sa'd b. Ubade, Sa'd b. Rabi ve Sa'd b. Osman'(Ebu Ubeyde) dir.

³⁴ *Divânu Hassân*, 126.

³⁵ *Divânu Hassân*, 19. Başka yerler için bk. 20,51,111, 169, 175, 176, 250(2), 251, 254.

ve tefekkürle ulaşılabilir. ³⁶ Hassân b. Sâbit emir kipini ibret alma manasın-
da zikrederek şöyle demiştir;

سَلُّوا أُحْتَكُمُ عَنْ شَاتِيهَا وَإِنَائِهَا فَإِنَّكُمْ إِن تَسَلُّوا الشَّاةَ تَشْهَدُ

*Kız kardeşinize) Ümmü Mamed (koyununu ve kabını sorun .Siz eğer so-
rarsanız koyun şabitlik edecektir³⁷.*

Bu şiir, Peygamberin mucizesi bağlamında bir kıssaya işaret etmektedir. ³⁸ Şiirdeki emir kipinin ifade ettiği anlam, salt bir soru sorma anlamından ziyade bu kıssadan ibret almayı ifade etmektedir. Bu nedenle buradaki emir kipi asıl manasından çıkarak ibret alma manasında dile getirmiştir.

9. Terbiye Etmek

Emir bazen de asıl manasından çıkarak muhataba belli bir hususta edep öğretmek (tedip) amacıyla kullanılmaktadır. Hassân b. Sâbit divanında emir kipini edeplendirme manasında zikrederek şöyle demiştir;

أُبْلِغُ عُيُبًا بِأَنَّ الْفَخْرَ مَنْقَصَةٌ فِي الصَّالِحِينَ فَلَا يَذْهَبُ بِكَ الْجَدَلُ

*Ubeyde'ye söyleyiniz ki kibir, salih insanlar için bir noksanlıktır. Sevinç ve
mutluluk seni mağrur etmesin.³⁹*

Bu şiirdeki emir kipi edep ve terbiyeyi ifade etmektedir. Zira sosyal ha-
yatın vazgeçilmez bir unsuru olan insani muaşeret, insanların birbirlerine
kibir taslamadan diyalog kurmalarını gerektirmektedir. Bu şiirde de Hassân
b. Sâbit, Medine'nin köklü kabilelerinden Evs kabilesine mensup Ubeyd b.
Nafiz'i kast ederek onun takınmaması gereken tavrı dile getirmiştir.

Sonuç olarak Hassân b. Sâbit'in divanı incelendiğinde şairin emir kipini

³⁶ Tabâne, *Mu'cemül-belaga, el-Arabiyye*, 403-404; Matlûb, *Esâlib Belagiyye*,116.

³⁷ Divânu Hassân, 59.

³⁸ Kıssa şöyledir; Peygamber (a.s.) ve Ebu Bekir'in Mekke'den Medine'ye hicret yolunda Ümmü Mamed adında bir bedevi kadına misafir olmuşlardır. Kadından kendilerine bir şeyler ver-
melerini isterler. Ancak kadın süttan kesilmiş bir koyunun dışında evde verebileceği herhangi bir
şeyinin olmadığını söyler. Peygamber, koyunun süt memelerine dokunmuş ve Ebu Bekir'e
sağmasını söyler. Ebu Bekir bir kap isteyerek hayvanı sağmaya başlar ve bol miktarda süt sağlar.
Kadının kocası eve gelince süttan kesilmiş hayvanın bol süt verdiğini öğrenince eşine bunu
nasıl olduğunu sorar. Kadın çadıra iki kişinin geldiğini ve yiyecek bir şeyler istediklerini ken-
disinin de bu koyunu gösterdiğini söyler. Onlardan birinin koyunun süt memesine dokununca
hayvanın bol süt vermeye başladığını anlatır. Bunun üzerine kocası "Yemin olsun bu son Pey-
gamber Muhammed olmalıdır." diyerek ona iman edeceğini söyler (*Divânu Hassân*, 56-58).

³⁹ *Divânu Hassân*, 202.

bazı yerlerde asıl manasında zikretmekle beraber, Arap belagatinde zikredildiği mecazi manalarda daha fazla zikretmiştir. Bu durum muhadramun şairlerinden olan Hassân b. Sâbit'in Arap edebiyatına dair donanımını ve bu konudaki istidadını ortaya koymaktadır.

2. 2. 2. *Nehiy*

Talebî inşânın kısımlarından biri de nehiydir. Emrin zıttı olan nehiy kipi, makam bakımından üstün olan birinin, alt makamdaki muhatabını bir işten men etmesi, engellemesi anlamına gelmektedir. Hassân b. Sâbit şiirlerinde nehiy kalıbının de emir kalıbı gibi asıl manasında kullanıldığı gibi bazen söz konusu manadan çıkarak mecazi birtakım anlamlarda da kullanılmıştır.⁴⁰ Nehiy kipinin ifade ettiği manaları şöyle vermek mümkündür:

2. 2. 2. 1. *Asıl Mana*

Emir kipinde olduğu gibi nehiy kipinin asıl manasında da şu hususlar mevcuttur. İsti'la gerektirmesi, (üst makamdan sadır olması) mütekellimin şahsına değil başka birine yönelik olması ve mütekellimin istekte bulunan kişi konumunda olmasıdır.⁴¹ Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde nehiy kipi birkaç yerde asıl manasında zikredilmiştir.

فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ نَدًا وَّ أَسْلُمُوا وَلَا تَلْبَسُوا زِيَا كَرِيَّ الْأَعَاجِمِ

*Allah'a asla şerik koşmayın ve Arap olmayanların giydikleri لباسları (kibirleterek) da giymeyin.*⁴²

Bu şiirdeki her iki nehiy kalıbı da asıl manasında kullanılmıştır. Zira şiirin bağlamı, şairin savaş arifesinde bunu dile getirdiğini ve muhatablarını bu iki şeyden men etmeyi amaçladığına işaret etmektedir.

2. 2. 2. 2. *Asıl Manasının Dışına Çıkması*

Nehiy kalıbı bazen birtakım mülahazalarla asıl manasından çıkarak

⁴⁰ Haşimî, *Cevâbiru'l-Belâga*, 76-77; Kasım ve Dib, *Ulûmu'l-Belâga*, 289-292.

⁴¹ Yılmaz, *İmam Şâfiî'nin Şiirinde İnşâî Cümleler- İlmü'l-Meânî Açısından Tablîli*, 52.

⁴² *Divânu Hassân*, 227. Başka yerler için bk. 59, 123, 161.

mecazi anlama da gelebilmektedir. Hassân b. Sâbit'in divanında bu anlamlardan biri dua manasıdır.

1. Dua

Nehiy kipinin dua anlamı daha çok kuldan rabbe doğru yönelen sözlerle ifade edilmektedir. Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde de nehiy kalıbı bu anlamda birkaç yerde kullanılmıştır. Örneğin:

فَلَا يُبْعَدَنَّ اللَّهُ قَتْلَى تَتَابَعُوا بِمَوْتِهِ مِنْهُمْ ذُو الْجَنَاحَيْنِ جَعْفَرُ

*Allah, (c. c.) Mûte savaşında iki kanatlı Cafer'in de içinde bulunduğu şehitleri (rahmetinden) uzaklaştırmasın.*⁴³Bu şiirdeki nehiy kalıbı asıl manasından çıkararak Allah'a dua etme manasında kullanılmıştır.

2. İrşad

Nehiy kalıbı, bazen nasihat ve yol gösterme manasına gelen irşad anlamına gelmektedir. Hassân'ın divanında buna dair birçok örnek bulunmaktadır.

فَلَا تَكُ كَالْوَسْطَانِ يَحْلُمُ أَنَّهُ بَقَرِيَّةٌ كَسْرَى أَوْ بَقَرِيَّةٌ قَبِيصًا

*Kendini Kısra ve ya Kayser'in tahtına sahip zanneden hayalperest gibi olma!*⁴⁴ Bu şiirde şair muhatabına kibirli ve mağrur olmamasını öğütlemektedir. Böylece şair söz konusu nehiy kalıbıyla salt bir men etme manasını kastemeyip, bilakis muhataba sahip olmadığı bir kudrete sahipmiş gibi davranmaması ve bununla kibir taslamamasına işaret ederek nasihat etmiştir.

3. İltimas

Nehiy kalıbının asıl manasından çıkararak ifade ettiği anlamlardan biri de iltimas anlamıdır. Hassân'ın divanında nehiy kalıbı bu anlama şu örnekleri vermek mümkündür.

لَا يَكُنْ حُبُّكَ حُبًّا ظَاهِرًا لَيْسَ هَذَا مِنْكَ بِسِرٍّ

Senin sevgin zahiri bir sevgi olmasın (ey Amre!) Böyle bir sevgi sana yakışık

⁴³ *Divânu Hassân*, 108. Başka yerler için bk. 81,159.

⁴⁴ *Divânu Hassân*, 117. Başka yerler için bk. 117(2),153, 158, 174, 199, 203.

*olmaz.*⁴⁵ Şair bu şiirde sevdiği kadına seslenerek gerçek ve kalpten sevmesini ifade etmiş, suni ve gerçek olmayan sevginin kendisine yakışmadığını söyleyerek nehiy kalıbıyla böyle davranmamasını istemiştir. Bu itibarla söz konusu beyitte, isti'la ve ilzam gayesi güdülmediği için zikredilen nehiy kalıbı iltimas manasını ifade etmektedir.

4. Tehdit

Nehiy kalıbının ifade ettiği mecazi anlamlardan biri de tehdit anlamıdır. Hassân'ın divanında nehiy kalıbı bu manada birkaç yerde kullanılmıştır.

فَلَا تَأْمَنَنَّ يَا ابْنَ أُمِّ مُجَالِدٍ إِذَا لَفِحَتْ حَرْبٌ وَ أَعْصَلَ نَائِبَهَا

*Savaşın kızıştığı ve dışlerini bilemediği bir anda, bizden yana güvende olma ey Ümmü Mücalid'in oğlu! (İkrime b. Ebu Cehil kastedilmiştir.)*⁴⁶

Şiirin siyak ve sibakından da anlaşıldığı gibi burada nehiy kalıbının tehdit manasında olduğuna işaret etmektedir.

5. Küçümseme

Nehiy kalıbı bazen asıl manasından çıkarak tahkir ve küçümse manasında gelmektedir. Hassân'ın divanında nehiy kalıbı bu manada kullanılmıştır. Örneğin:

فَلَا تَدْعُهُمْ لِقِرَاعِ الْكُفَاةِ وَنَادِ إِلَى سَوْءَةٍ يَرْكَبُوا

*Savaş meydanında cesur insanların çarpıştıkları alana çağırmayın onları, (bilakis) onları yapacakları kötü şeylere çağırın.*⁴⁷

Şair bu beyitte söz konusu şahısların savaş meydanında kahramanca çarpışamayacaklarını kastederek onların çağrılmamaları gerektiğini işaret etmiştir. Bu şahısların ancak kötü ve değersiz işler yapabileceklerini ifade ederek nehiy kalıbıyla onları tahkir etmiş ve küçümsemiştir. Böylece nehiy kalıbı tahkir manasındadır.

6. Kınama

Nehiy kalıbının asıl manasından çıkarak ifade ettiği mecazi manalardan

⁴⁵ *Divânu Hassân*, 123. Başka yerler için bk. 83.

⁴⁶ *Divânu Hassân*, 35. Başka yerler için bk. 82, 112, 227(2).

⁴⁷ *Divânu Hassân*, 43. Başka yerler için bk. 238, 239, 242(2), 243.

biri de kınamadır. Hassân b. Sâbit'in divanında nehiy kalıbı kınama manasında da gelmektedir.

فَلَا تَفْخَرْ بِقَوْمٍ لَسْتَ مِنْهُمْ فَإِنَّ قَبِيلَكَ الْهَجْنُ اللَّئِيمُ

Mensup olmadığın bir kavim ile iftihar etme! Senin mensup olduğun kabile aşâğılık bir melezdür (babası Arap annesi Acem olan).⁴⁸

Şair burada muhatabına kabilesinin durumu bilinirken kendisinin ait olmadığı bir kabile ile övünmemesi gerektiğini işaret ederek nehiy kalıbıyla bu tavrını kınamıştır.

2. 2. 3. İstifham

İstifham kelimesi, فِهَمَ fiilinden türemiş, istif 'al babından bir masdar olup, lügatte "bir şeyi gerçek manada anlamak ve önceden bilinmeyen bir şeyi sorarak anlamak ve öğrenmek" anlamlarına gelmektedir.⁴⁹ Belagat ıstılahında ise istifham; "zihinde bir şeyi tasavvur etmeyi talep etmek veya iki şey arasındaki isnadın var olup olmadığını öğrenmeye çalışmak" şeklinde tanımlanmıştır.⁵⁰ Böylece Arap belagatinde istifham, esas manasında- "bilinmeyen bir şey hakkında bilgi istemek"- kullanıldığı gibi bu mananın dışında pek çok manaları da ifade etmektedir.⁵¹

2. 2. 3. 1. Asıl Mana

Hassân b. Sâbit'in divanında istifham üslubu taleb-i inşânın diğer kı-sımlarına göre az zikredilmiştir. Bu tespitle beraber istifham üslubu bazı yerlerde asıl manasında kullanılmıştır.

سَائِلٌ قُرَيْشًا وَأَحْلَافَهَا مَتَى كَانَ عَوْفٌ لَهَا يُنْسَبُ
أَفِيْمَا مَضَى نَسَبٌ ثَابِتٌ فَيُعْلَمُ أَمْ دَعْوَةٌ كَاذِبٌ تُكَذَّبُ

Kureyş kabilesi ve müttefiklerine (şunu) söyle, Avf'ın ne zamandan beri onlara mensup olduğunu? Geçmişte bulunan bir nesebi var mı? Yoksa yalan bir iddia mıdır?⁵²

⁴⁸ Divânu Hassân, 239. Başka yerler için bk. 82, 112, 227(2).

⁴⁹ İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, 12/459.

⁵⁰ Teftâzânî, Muhtasarü'l-Me'âni, 197; Haşimî, Cevâbiru'l-Belâga, 87; Kasım ve Dib, Ulûmu'l-Belaga, 289-292.

⁵¹ Kazvinî, el-İzâb, 1/ 228; Teftâzânî, el-Mutavvel, 409; Haşimî, Cevâbiru'l-Belâga, 78.

⁵² Divânu Hassân, 39. Başka yerler için bk. 44-93.

Şair burada muhatabına istifham edatı “meta” ile Avf adındaki şahsın *Kureyş kabilesi ve müttefiklerine* aidiyetinin ne zamandan beri var olduğunu öğrenmeyi ve “hemze” edatıyla da böyle bir aidiyetin gerçek mi veya yalan bir iddiadan mı ibaret olduğunu sormuştur. Böylece şiirdeki her iki istifham üslubunun asıl anlamını ifade etmektedir.

2. 2. 3. 2. Asıl Manasının Dışına Çıkması

Hassân b. Sâbit’in davanı incelendiğinde şairin şiirlerinde dile getirmiş olduğu istifham üsluplarının çoğu mecazi anlamda olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bu çerçevede zikredilmiş istifham üslupları şu mecazi anlamlarda kullanıldığını tespiti yapılmıştır.

1. Takrir

Belagat ıstılahında muhatabı sorunun içeriğini ikrar ve itiraf etmeye yönelten bir ifade biçimidir.⁵³ Hassân b. Sâbit’in şiirlerinin birçoğunda bu üslup yer almıştır.

يُنَادِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ لَمَّا
قَدَفْنَاَهُمْ كِبَاكَبَ فِي الْقَلْبِيبِ
أَلَمْ تَجِدُوا حَدِيثِي كَانَ حَقًّا
وَأَمْرًا لِلَّهِ يَأْخُذُ بِالْقُلُوبِ

*Biz onları (Mekke Müşriklerini) (Bedir’de) gruplar halinde kuyuya attığımızda, Allah Resulü onlara seslenerek; siz benim söylediklerimi doğru bulmadınız mı? Böylece Allah (iman etmeyen) kalpleri hesabı çekecektir.*⁵⁴

Görüldüğü gibi bu şiirde menfi filin başın gelen istifham edatı mana bakımından cümleyi müspete çevirerek muhatapları buna ikrar ve itiraf etmeye yöneltmiştir. Böylece istifham edatı bu cümleyi “siz söylediklerimin hak olduğunu şimdi ikrar ettiniz.” anlamına dönüştürmüştür.

2. İnkâr

İstifhamın asıl manasından çıkarak mecazi olarak kullanıldığı manalardan biri de “*istihâm-ı inkaridir*.” Bu üslup ile istifhama konu olan şeyin olmaması gerektiğini ifade edilerek söz konusu muhtevanın inkâr edilmesi amaçlanmaktadır. Hassân b. Sâbit, divanında bu üslubu geniş bir şekilde yer verilmiştir.

⁵³ Kasım ve Dib, *Ulûmü’l-Belâga*, 297.

⁵⁴ *Divânü Hassân*, 25. Başka yerler için bk. 46, 68, 86, 111, 147, 186(2), 206, 218, 219, 249.

أَتَهْجُوهُ وَ لَسْتَ لَهُ بِكَفٍ ۚ فَشَرُّكُمْ لِخَيْرِكُمْا الْفِدَاءُ

*Senin Ona (Peygamber'e) denk olmadığıın halde onu yeriıyor musun? İki-
nizden kötü olanımız (ki sensin) iyi olana feda olsun.⁵⁵*

Bu beyitler Hassân b. Sâbit, Mekke'nin fethi esnasında Ebû Süfyan'ın (ö. 31/651-52) daha önce Peygamber'i (a.s.) yermesi üzerine dile getirdiği bir şiirdir. Beyitteki istifham inkâr anlamındadır. Yani daha önce yapılan bu eleştirinin yerinde olmadığını ve yapılmaması gerektiğine işaret edilerek bu mana istifham üslubuyla dile getirilmiştir.

3. Teşvik

Belagat ıstılahında teşvik, mütekellimin muhatabını bildiği bir şeye sevk etmesi ve onu meraklandırmasıdır.⁵⁶ Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde de istifham üslubu bu anlamda kullanılmıştır:

فَمَنْ مُبْلِغٌ عَنِّي شَرِيدٌ بِنِ جَابِرٍ رَسَلًا إِذَا مَا جَاءَهُ وَابِنَ مَرْتَدٍ

Benden Şerid b. Cabir ve İbn Mersed'e kim bir haber tebliğ edecektir?⁵⁷ Şair burada gerçek anlamda kim ulaştıracak diye sormuyor. Bilakis birleri bir an önce şu haberi ulaştırırsa diye teşvik ediyor. Beyitte istifham üslubu teşvik manasına gelmektedir.

4. Tesviye(eşit olma)

İstifhamın mecazi kullanımlarından biri de tesviyedir. Mütekellim açısından iki durumdan her birinin diğeri ile eş değer olmasıdır. Böylece istifham edatı getirilerek mütekellimin iki şey arasında tercih yapmadığını ifade edilmektedir.

فَسَائِلُ هِشَامًا إِذَا جِئْتَهُ وَحَرَقَةَ عَيْبٍ لَكُمْ دَائِمٌ
أَطْبِخُ الْإِهَالَةَ أَمْ حَقَّتْهَا فَأَنْفُكَ مِنْ رِيحِهَا وَارْمِ

Hişam'a vardığında -ki ona ayıp olarak Hirka (bir bayan adı)size bir ayıp olarak yeterdir. -Ona iç yağın kaynatılmasından mı yoksa onu toplamasının kokusundan mı burnunun şiştiğini sor.⁵⁸

⁵⁵ *Divânu Hassân*, 20. Başka yerler için bk. 22, 33, 46, 48(2), 60, 61, 62, 65, 67, 68, 73, 86, 92, 102, 116, 119, 154(2), 156, 160(2), 157, 170,186(2), 194, 209, 216(2), 224, 226.

⁵⁶ Kasım ve Dîb, *Ulûm'ul-Belaga*, 298.

⁵⁷ *Divânu Hassân*, 80. Başka yerler için bk.39, 71, 147.

⁵⁸ *Divânu Hassân*, 239. Başka yerler için bk.178, 189.

Şair, Hırka adındaki bayanın Hişam için ayıp olarak yeterli olduğu halde kibirlenmesinin *iç yağın kaynatılmasından mı yoksa onu toplamasının kokusundan mı olduğunu sorulmasını istemektedir*. Beyitte geçe iç yağın kaynatılması ve toplanması da ayıp olarak eşdeğerdir. Bu nedenle buradaki istifham üslubu tesviyeyi ifade etmektedir.

5. Taaccüb

Kişinin beklemediği bir durum karşısında şaşırması, hayrete düşmesi yadırgaması anlamına gelen taaccüb belagat ıstılahında mütekellimin karşılaştığı bir olaya dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.⁵⁹ Hassân b. Sâbit, divanında birçok yerde istifhamı taaccüb manasında zikredilmiştir.

وَكَيْفَ وَلَا يَنْسَى التَّصَابِي بَعْدَ مَا تَجَا وَرَأْسَ الْأَرْبَعِينَ وَحَرَبًا

Bu kadar tecrübeye ve kırk yaşını geçmeme rağmen, eğlence hayatını nasıl da unutamıyor(nefsim)?⁶⁰

Şair bu şiirde kendi nefsini eleştirerek bunca tecrübeye ve kırklı yaşına varmasına rağmen hala eğlenceye meyilli olmasını yadırgıyor ve bu durumu istifham üslubunu taaccüb manasında kullanarak ifade ediyor.

6. Ünsiyet Peyda Etmek

İstifham üslubu, bazen asıl manasından çıkarak istifham edilen şeye karşı ünsiyeti ve sevgiyi ifade etmektedir. Hssân b. Sâbit'in divanında da istifham üslubu bu manada zikredilmiştir.

لَمَنْ الدَّارُ وَالرُّسُومُ الْعَوَافِي بَيْنَ سَلْعٍ وَ آتِرِقِ الْعَرَافِ

Sal'ile Ebrek el-Azzaf dağları⁶¹ arasındaki harabe olmuş bu diyarlar kimindir?⁶²

Şair bu şiirde özlem duyduğu sevgilisine gönderme yaparak onun kaldığı harabelerin kime ait olduğunu istifham üslubuyla dile getirmiştir. Ancak şiirin devamından da anlaşılacağı üzere bu bir istifham olmayıp bilakis sevgiliye bir ünsiyet ve sevgi ifadesidir. Zira sonraki mısırda şair, bu diyarın sevdiği kadına

⁵⁹ Habenneke, *el-Belagatu'l-Arabiyye*, 1/278.

⁶⁰ *Divânu Hassân*, 26. Başka yerler için bk. 27, 63, 117, 191, 192, 200, 232.

⁶¹ Sal', Medine yakınında bir yer adıdır. Ebrek el-Azzaf, Mekke yolunda bir dağın adıdır. (Abda Muhanna, *Divânu Hassân*, 166).

⁶² *Divânu Hassân*, 165.

ait olduğunu ifade etmiştir. Böylece bu şiirde istifham gerçek manasından olmayıp ünsiyet ve sevgi bildirme manasında zikredildiği anlaşılmaktadır.

7. Övünmek

Arap belagatinde istifhamın asıl manasından çıkarak ifade ettiği başka bir mecazi anlam, iftihar ve övünme anlamıdır. Hassân b. Sâbt'in şiirlerinde de bu kullanım mevcuttur.

مَنْ لِلْقَوَافِي بَعْدَ حَسَّانَ وَابْنِهِ وَمَنْ لِلْمَتَانِي بَعْدَ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ

*Kur'an konusunda Zeyd b. Sâbit'ten, Şiir konusunda Hassân ve oğlundan sonra kimse var mıdır?*⁶³

Görüldüğü gibi bu beyitte istifham gerçek manasında kullanılmamıştır. Zira şair, gerçekten Kur'an'ın okuması konusunda Zeyd b. Sâbit gibi veya şiir konusunda Hassân ve oğlu gibi birilerinin olup olmadığını sormuyor. Bilakis o Kur'an konusunda Zeyd b. Sâbit ile şiir konusunda da kendisi ve oğlu ile iftihar ederek onlar gibi kimsenin olmadığını ifade etmeye çalışmaktadır. Bu itibarla buradaki istifham, inkari gibi gözükse de asıl kastedilen mana iftihar ve övünme olduğu düşünülmektedir.

8. Tehdit Etmek

İstifham üslubunun kullanıldığı mecazi anlamlardan bir diğeri de tehdit anlamıdır. Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde de buna rastlanmaktadır.

أَلَسْنَا بِحَلَالِينَ أَرْضَ عَدُوِّنَا نَأْرَ قَلِيلًا سَلَّ بَنَّا فِي الْقَبَائِلِ

*Düşmanlarımızın toprağına konaklayan biz değil miyiz? İstersen bizi kabilelere sor ve biraz bekle.*⁶⁴

Şair, bu beyitte muhatabına daha önce düşmana saldırarak onların toprağına girmedik mi diyerek takrir anlamını kasdetmiş ve gerekirse sizin topraklarınıza da gireriz tehdidinde bulunmuştur. Bu anlamda istifham takriri gibi olsa da bağlamdan istifhamın asıl ifade ettiği anlamın tehdit olduğu anlaşılmaktadır. Zira ikinci mısradaki "bizi kabilelere sor ve bekle" demekle birinci mısradaki istifhamın tehdit anlamında kullanıldığını ortaya koymaktadır.

⁶³ *Divânu Hassân*, 48. Başka yerler için bk. 71, 76, 171, 187(2), 241.

⁶⁴ *Divânu Hassân*, 187.

9. Küçümsemek

İstifhamın asıl manasından çıkarak ifade ettiği mecazi anlamlardan biri de tahkir ve küçümseme anlamıdır. Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde de bu kullanım mevcuttur.

وَوَاللَّهِ مَا أَذْرِي وَ إِنِّي لَسَأَلُ مُهَانَةً ذَاتُ الْخَيْفِ أَلَمْ أَمْ سَعْدُ
أَعْبُدُ هَجِينُ أَحْمَرُ اللَّوْنِ فَاقِعٌ مُوتِرٌ عِلْبَاءُ الْفَقَا قَطَطُ جَعْدُ

Allah'a yemin olsun bilemiyorum ki o gizli çocuk doğuran Muhane⁶⁵ mi daha kötü yoksa şah damarları sertleşmiş, kıvrırcık saçlı, kıp kırmızı ve melez bir köle olan Sa'd mı(kocası) daha kötü?⁶⁶

Bu şiirdeki iki istifham edatı bulunmaktadır. Biri مُهَانَةً başından hazfedilmiş olan hemzedir. Diğeri ise أَعْبُدُ başında zikredilen hemzedir. Bu her iki istifham edatı, her ne kadar asıl manasında kullanıldığı gibi bir mana ifade etse de bağlamdan hareketle istifhamın tahkir ve küçümsemeyi işaret ettiği anlaşılmaktadır.

2. 2. 4. Temennî

Talebi inşâ kısımlarından biri de temennidir. Belagat ıslahında temenni, gerçekleşmesi beklenmediği için vukû umut edilmeyen güzel bir şeyi arzu etmek veya imkân dâhilinde olduğu halde ancak gerçekleşmesi pek beklenmeyen bir şeyi dilemektir.⁶⁷ Temenninin asıl edatı "leyte"dir. Bazen "bella" "le'elle" ve "lev" edatları da bu manayı ifade ettiği gibi bazen bu manadan çıkarak mecazi anlamlarda da kullanılmaktadır. Bu çerçevede "leyte" ile yapılan temenni, üzüntü ve terecci (bir şeyin olmasını ummak) anlamını da ifade edebilmektedir. Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde geçen temenni edatları ve kullanıldıkları anlamları şöyle vermek mümkündür:

2. 2. 4. 1. Leyte: Asıl Mana

Diğer inşâ üsluplarında olduğu gibi temenni üslubunun da mecazi kullanımları mevcuttur. Ancak temennide bu mecazi kullanımlar fazla değil-

⁶⁵ Sa'd'ın eşi.

⁶⁶ *Divânu Hassân*, 93. Başka yerler için bk. 37, 52, 92, 117, 147.

⁶⁷ Teftâzânî, *el-Mutavvel*, 407; Haşimî, *Cevâbiru'l-Belâga*, 87; Kasım ve Dib, *Ulûmu'l-Belâga*, 303; Tabâne, *Mu'cemül-belâga, el-Arabiyye*, 649-651.

dir. Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde temenni edatı hem asıl hem de mecazi manada zikredilmiştir.

بَلْ لَيْتَ شِعْرِي وَلَيْتَ الطَّيْرَ تُخْبِرُنِي مَا كَانَ شَأْنُ عَلِيٍّ وَإِبْنِ عَفَانَا

Keşke bilseydim ve Keşke kuşlar bana Ali (r.a.) ve İbn Affan'ın(r.a.) durumlarıyla ilgili haber verseydi.⁶⁸

Bu şiirde “leyte” edatı mümkün olmayan bir şeyin temennisinde kullanılmıştır. Zira kuşların insana haber vermesi mümkün değildir.

2. 2. 4. 2. Leyte: Asıl Manasının Dışına Çıkması

Hassân'ın şiirlerinde “leyte” edatı daha çok asıl manasından çıkarak mecazi anlamları ifade etmektedir. Bu manalar şunlardır.

1. Terecci (beklenti)

أَلَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَتَى أَهْلَ مَكَّةَ إِبَارْتَنَا الْكُفَّارَ فِي سَاعَةِ الْعُسْرِ

*Keşke bilseydim, Mekke halkına bizim o zor günde kâfirleri helak ettiğimizin haberi ulaştı mı?*⁶⁹ Şair bu şiirinde Bedir savaşını kast ederek bu savaş-taki kâfirlerin hezimetini Mekke müşriklerine ulaştırmış olmasını terecci etmektedir. Böylece “leyte” mümkün olan bir manayı ifade ederek, söz konusu haberin ulaştırmış olmasının umulduğuna işaret etmektedir.

2. Teessüf (üzüntü)

أَفَيْمٌ بَعْدَكَ بِالْمَدِينَةِ بَيْنَهُمْ يَا لَيْتَنِي صَبَحْتُ سَمَّ الْأَسْوَدِ

Senden sonra Onların içinde (insanlar arasında) kalıp Medine’de ikamet edeceğim? Keşke siyah yılanın zehriyle sokulsaydım.⁷⁰

Hassân b. Sâbit, bu şiirini Hz. Peygamber’e (a.s.) ithaf etmiş ve vefatından sonra Medine’de kalmayı içine sinmediğini hatta keşke ölseydim diyerek aşırı üzüntüsünü dile getirmiştir. Bu itibarla şiirdeki temenni edatı ölümü istemesinden ziyade aşırı teessüf ve hüznü işaret etmektedir. Temenni manasını ifade eden esas edat “leyte” olmakla beraber bazen “hella”

⁶⁸ Divânu Hassân, 244.

⁶⁹ Divânu Hassân, 113. Başka yerler için bk. 113, 237.

⁷⁰ Divânu Hassân, 65. Başka yerler için bk.113, 180.

nida üslubu gerçek manasında kullanılmıştır. Zira şair, Haris adındaki kişiye seslenerek onun kendisine yönelmesini ve söylediklerine kulak vermesini dile getirmeye çalışmıştır.

2. 2. 5. 2. Asıl Manasının Dışına Çıkması

Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde talebi inşânın diğer kısımlarında olduğu gibi nida üslubu da daha çok mecazi anlamı ifade etmiştir.

1. Yüceltmek

Nida edatı ile bazen kast edilen muhatabın mütekellime yönelmesi değil, bilakis onun yüceltilmesidir. Hassân b. Sâbit'in birçok şiirinde nida edatıyla bu mana ifade edilmiştir.

وَ أَنْتَ إِلَهَ الْخَلْقِ رَبِّي وَ خَالِقِي بِدَالِكَ مَا عَمَّرْتُ فِي النَّاسِ أَشْهُدُ

Ey bütün yaratılmışların ilahı olan sen benim Rabbim ve yaratıcısın!

Yaşadığım müddetçe buna şahadet etmeye devam edeceğim.⁷⁵

Şair bu şiirinde nida edatı ile gerçek manda bir yönelmeyi (haşa) değil, bilakis Allah'ı (c.c.) tazim etmeyi kastettiği anlaşılmaktadır. Zira şairin zikrettiği Allah'a ait sıfatlar da nidanın tazim amaçlı olduğuna işaret etmektedir.

2. Küçümsemek

Nida üslubunun ifade ettiği diğer bir mecazi anlam tahkir ve küçümseme anlamıdır. Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde nida üslubu bu anlamda da kullanılmıştır.

يَا حَارَ قَدْ عَوَّلْتُ غَيْرَ مُعَوَّلٍ عِنْدَ الْهَيْبِاجِ وَسَاعَةَ الْأُحْسَابِ

Ey Haris, savaşın kızıştığı ve gücün ortaya konulduğu bir zamanda (savaş meydanından) gereksiz bir şekilde kaçtın!⁷⁶

Bu şiirde bağlamdan da anlaşıldığı gibi nidadan maksat asıl anlam olan yönelme olmayıp, bilakis seslenilen kişinin savaş meydanından korkakça

⁷⁵ Divânu Hassân, 54. Başka yerler için bk. 55, 65, 67, 120.

⁷⁶ Divânu Hassân, 36. Başka yerler için bk. 35, 37(2), 222, 227.

kaçmasını dile getirerek onu bu yaptıklarında dolayı tahkir etmekte ve küçümsemektir.

3. Gafletine İşaret Etmek

Nida üslubunun asıl manasından çıkarak ifade ettiği anlamlardan biri de münadanın gafletine işaret etmektir. Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde de bu kullanım mevcuttur.

يَا أَيُّهَا الرَّكْبُ الْغَادِي لِطَيْبَتِهِ أَلْبَعُ لَدُنْكَ وَعِيداً لَيْسَ بِالْكَذِبِ

*Ey kendi yoluna giden yolcu! Yalan olmayan sendeki o tehdidi yerine ulaştır.*⁷⁷ Şair bu şiirinde yola koyulmuş olan yolcuya seslenerek kendisinde var olan haberi ilgili yere iletmesini istemiş ve onu gafletten uyarmak maksadıyla da nida üslubunu kullanmıştır.

4. Yardım İstemek

Bazen nida üslubu muhataptan yardım dilemeyi ifade etmektedir. Nida üslubunu bu tarz kullanımı da Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde mevcuttur.

يَا رَبِّ فَاجْمَعْنَا مَعاً وَتَبَيَّنَا فِي جَنَّةٍ تَنْبِي عِيُونَ الْحَسَدِ

*Bizi kıskananların gözlerini kamaştıran cennetinde Peygamberimiz ile buluştur. Ya Rabbim!*⁷⁸ Şair bu şiirinde Allah'tan (c.c.) Peygamber (a.s.) cennette buluşmak için dua ederek nida üslubunu da bu duayı pekiştirmek için kullanmıştır.

5. Ağıt Yakmak

Nida üslubu bazen muhataba ağıt yakmak amacıyla zikredilmektedir. Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde bu anlamda nida edatına yer verilmiştir.

يَا عَيْنُ جُودِي بَدَمِعِ مِنْكَ مُنْسَكِبٍ وَأَبْكِ خُيْباً مَعَ الْغَادِنِ لَمْ يَأُوبِ

Ey gözlerim! Sabah erken çıkanlarla çıkıp ta geri dönemeyen Hubeybe'ye (ö. 4/625) *bolca gözyaşı dök.*⁷⁹

Şair bu şiirinde sahabeden Hubeyb b. Adîb. Mâlik el-Ensârî'nin müşrikler tarafından esir alınarak şehit edilmesine ağıt yakarak gözyaşının dökülmesi

⁷⁷ Divânu Hassân, 38. Başka yerler için bk. 38, 27, 154, 168(21), 189.

⁷⁸ Divânu Hassân, 65. Başka yerler için bk. 34, 66, 98.

⁷⁹ Divânu Hassân, 37. Başka yerler için bk. 65, 66, 67.

gerektiğine işaret etmiş ve bunun için de nida edatını kullanmıştır. Böylece beyitte geçen nida üslubu ağıt manasını ifade etmektedir.

Sonuç

Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde Arap belagatinin talebi inşâ kısımlarının araştırılmıştır. Bu kapsamda, söz konusu kısımlar araştırılmış ve bunların hangi anlamlarda kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Hassân b. Sâbit'in divanında Arap belagatinde talebi inşânın beş kısmı olan, emir, nehiy, istifham, temenni ve nida üsluplarının tamamının geçtiği belirlenmiştir. Divan üzerinde yapılan detaylı çalışmada bu kısımların ifade ettikleri anlamlar belirlenerek her bir anlam için birer örnek verilmiştir. Bu bağlamda Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde talebi inşâ çeşitlerinin her bir kısmının Arap dili ve belagatindeki asıl anlamında kullanıldığını belirlemekle beraber, daha çok bu manadan çıkarak mecazi anlamları ifade ettiği tespit edilmiştir. Böylece Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde emir kalıbı, Arap dili belagatindeki asıl anlamında kullanılmakla birlikte kahir ekseriyetle, dua, iltimas, irşad, tesviye (eşit olma), ibaha, aciz bırakma, tehdit, ibret alma ve terbiye etmek gibi anlamları ifade ettiği görülmüştür. Talebi inşânın diğer bir çeşidi olan nehiy kalıbı ise, emir kalıbında olduğu gibi asıl anlamıyla beraber, dua, irşad, iltimas, tehdit, küçümseme ve kınama anlamlarında kullanılmıştır. Talebi inşânın kısımlarından istifham ise, asıl manada kullanıldığı gibi, takrir, inkâr, teşvik, tesviye, taaccüp, ünsiyet, övünme, küçümseme ve tehdit gibi anlamlarda da kullanılmıştır. Başka bir talebi inşânın çeşidi olan temenni edatı da diğer talebi inşâ kısımlarında olduğu gibi asıl manasıyla beraber, terecci (ummak) ve teessüf gibi anlamda da kullanıldığı tespit edilmiştir. Talebi inşânın son kısmı nida edatları da Hassân b. Sâbit'in şiirlerinde asıl manasında kullanılmakla beraber, yüceltme, küçümseme, muhatabın gaffetine işaret etme, yardım etme ve ağıt yakma gibi manaları da ifade ettiği belirlenmiştir. Çalışmanın neticesinde bu hususların tespit edilmiş olması, *Şairu'n-Nebi* lakabıyla anılan Hassân b. Sâbit'in Arap belagatindeki maharetini ve Arap belagatini ne denli zengin bir şekilde şiirine yansıttığını ortaya koymaktadır. Yanı sıra Hassân b. Sâbit'in edebi sanatların önemli bir kısmı olan inşâ talebi, farklı

şekillerde ve birçok mecazi anlamlarıyla şiirlerinde yer vermiş olması Onun güçlü belagat potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

- Abbas, Fadl Hüseyin. *el-Belaga, Funûnuha ve Efnânuha, İlmu'l-Meani*. 4. Basım, Ürdün: Daru'l-Furkan, 1997.
- Abbas, Fadl Hüseyin. *el-Belaga, Funûnuha ve Efnânuha, İlmu'l-Meani*. 4. Basım, Ürdün: Daru'l-Furkan, 1997.
- Akûb, İsa Ali. *el-Mufasssal fi Ulûmi'l-belagati'l-Arabiyye*. Halep: Menşûrât Camiatu Halep, 2000.
- Askalanî, Ahmad b. Ali b. Muhammed b. Hacer. *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 1. Basım Beyrut: Dâru'l-Cebel, 1992.
- Bulut, Ali. *el-Belagatu'l-Muyessera*, 6. Basım, İstanbul: ifav yayınları. 2016.
- Dayf, Şevki. *Tarihu'l-edebi'l-Arabi, el-asru'l-İslami*. 7. Basım, Mısır: Dâru'l-Maârif, ts.
- Derviş, Muhammed Tahir. *Hassân b. Sâbit*. 1. Basım Kahire: Dâru'l-Maarif, 1998.
- Dımaşkî, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin. thk. Ömer b. Garame el-Amûrî, *Tarihu Dımaşk*. Beyrut: Dâru'l-Fikir, 1995.
- Elmalı, Hüseyin. *Hassân b. Sâbit Mad. TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, 1997.
- Habenneke, Abdürrahman Hasan. *el-Meydâni, el-Belagatu'l-Arabiyye*. 1. Basım Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1996.
- Hassân b. Sâbit, Ebû'l-Velîd el-Ensârî. *Divân*. Şerh, Abda Muhanna. 2. Basım Beyrut: Daru'l- Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- Hâşimî, es-Seyyid Ahmed. *Cevâhiru'l-belaga fi'l-me'ânî ve'l beyân ve'l-bedi'*. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, ts.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik el Basrî. *es-Şiretü'n-nebeviyye*. thk. Ali el-Kutb. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İsfahânî, Ebû'l-Ferec Alî b. el-Hüseyin b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî. *el-Egâni*. thk. Samir Câbir. 2. Basım Beyrut: Dâru'l-Fikir, ts.

- Kasım Muhammed, Ahmed Muhyeddin Dib. *Ulûmu'l-Belâga*. 1. Basım, Lübnan: el-Muessesetu'l-Hadise li'l Kitap, 2003.
- Kazvîni, Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdirrahmân b. Ömer b. Ahmed. *el-İzâh fi Ulûmi'l-belâga*. 1. Basım Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye, 2003.
- Matlûb, Ahmed. *Esâlib Belagiyye*. 1. Basım Kuveyt: Vekâletu'l-Matbuat, 1980.
- Muberrred, Ebü'l Abbas Muhammed b. Yezid. *el-Kâmil*. thk. Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim, 1. Basım Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1997.
- Muhanna, Ali Abduh. *Divan Hassân* b. Sâbit. Mukaddime. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l- İlmiyye, 1994.
- Nemerî, Ebü Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Muhammed b. Abdilberr. *el-İsti'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 1. Basım Beyrut: Dâru'l-Cebel, 1992.
- Şeybânî, Ebü'l-Hasen İbnü'l-Esîr İzzüddîn Alî b. Muhammed. *Üsdu'l-gabe fi ma'rifeti's-sabâbe*. thk. Halil Meymun Şeyha. 1. Basım Beyrut: Dâru'l Marife, 1997.
- Tabâne, Bedevi. *Mu'cemu'l-belâga, el-Arabiyye*. 3. Basım Riyad: Dâru'r-Rifâ'i, 1988.
- Tahanevî, Muhammed Ali. *Keşşâfu Istlahati'l- Funûni, ve'l-Ulûm*. thk. Ali Darûc. 1. Basım Lübnan: Mektebetu Lübnan, 1996.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh. *el-Mutavval*. thk. Abdülhamid Hindâvî. 3. Basım, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l- İlmiyye, 2013.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn. *Muhtasarul-me'âni*. İstanbul: Üçler Matbaası, 1977.
- Yılmaz, Muhammed. *İmam Şâfi'inin şiirinde inşâi cümleler-ilmu'l-meâni açısından tablîli*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk. *Tacu'l-Urûs, min cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Abdussabbûr Şâhin. 1. Basım Kuveyt: et-Turâsu'l-Arabî, 1422/2001.